

politiko »enakih možnosti«, kot pravi avtorica, je za rešitev problemov na področju izobraževanja žensk premalo. Potrebujemo bolj konkretne in kratkoročne ukrepe šolske politike.

Jože Glazer, sociolog z Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije, je napisal prispevek o zaposlovanju žensk »Tudi na trgu dela enakopravne.« Spol, ugotavlja, je eden pomembnejših dejavnikov določanja položaja posameznika na trgu dela. Med njimi je skupina »žensk« ena najvidnejših, pa tudi specifičnih. Za žensko delovno silo namreč veljajo: več nepredvidenih odsotnosti, poleg službenih opravljanje tudi večine družinskih obveznosti, krajša delovna doba in zaposlovanje za skrajšani delovni čas. Zato jih delodajalci mnogokrat označujejo kot nestalne, neprilagodljive in manj zanesljive.

»Ženske na lokalnem trgu dela« se glasi naslov razprave Žarka Markoviča, profesorja sociologije in vodje Urada za delo Ptuj na Republiškem zavodu za zaposlovanje (OE Maribor). V njej je opisal zaposlovanje žensk v Upravni enoti Ptuj in opozoril na posebnosti v zaposlovanju žensk. Opisal je tudi značilnosti brezposelnosti na lokalnem trgu dela in v okviru te brezposelnosti žensk. Vzrok je predvsem premajhno število delovnih mest za ženske ter neustrezna izobrazbena struktura brezposelnih žensk. Nadalje je zato tudi omenil aktivnosti žensk pri povečevanju zaposlitvenih možnosti.

S pomočjo podatkov iz kadrovske evidenc družbe Mercator SVS, d.d., Ptuj je Mateja Širec, sociologinja, ki je tam zaposlena, napisala prispevek z naslovom »Mercator SVS in ženske.« Mercator SVS je trgovska družba, kjer velika večina zaposlenih dela na področju maloprodajne dejavnosti (73 %). Ker je tam med zaposlenimi večina žensk (81 %) to pomeni, da so v prodajalnah zaposlene pretežno ženske in da je delo prodajalca zato feminiziran poklic.

Zadnji članek v zborniku – »Ženske in Talum« je prispevala Brigita Ačimovič, psihologinja, zaposlena v Talumu, ki je razpolagala s podatki iz tamkajšnjih kadrovske evidenc. Talum je družba, ki se ukvarja z dejavnostjo proizvodnje in predelave aluminija. V takšni družbi so, za razliko od prej omenjenega Mercatorja SVS, zaposleni predvsem delavci moškega spola. Avtorica se predvsem sprašuje, katere pogoje mora izpolnjevati ženska v pretežno moškem kolektivu in kakšna je njena možnost napredovanja.

Na koncu bi še dodala, da zbornik *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes* s svojimi prispevki, ki so ponekod opremljeni s fotografijami, z arhivskim materialom ali s statističnimi podatki, širi naše poglede na zgodovino in na vlogo ženske v njej. Nanj lahko gledamo kot na prvo stran neke nove zgodovinske knjige, ki jo je potrebno še napisati.

Maja Ilich

Paul G. Halpern, Anton Haus : *Österreich-Ungarns Großadmiral*. Graz, Wien, Köln : Styria, 1998. 360 strani.

Dva najbolj znana poveljnika nekdanje avstro-ogrške vojne mornarice sta bila rojena na ozemlju današnje Slovenije. Mariborski Nemeč Wilhelm Tegetthoff (1827-1871), ki se je proslavil predvsem z junaško zmago nad Italijani v bitki pri Visu leta 1866, zavzema med vsemi mornariškimi častniki gotovo najpomembnejše mesto v vojaški zgodovini habsburške monarhije. Toda največji vzpon je avstro-ogrška vojna mornarica doživela šele tik pred prvo svetovno vojno, ko se je za kratek čas povzpela celo med najmočnejše pomorske sile na svetu. To se je zgodilo pod poveljstvom v Tolminu rojenega admirala Antona Hausa (1851-1917). O njem je ameriški zgodovinar Paul G. Halpern napisal obsežno monografijo, ki nam daje odličen vpogled v življenje in delo poveljnika nekoč pomembne pomorske sile, ki pa je že kmalu po njegovi smrti izginila iz svetovnih morij.

Halpernov prikaz Hausovega življenja temelji na bogatem gradivu, ki ga je zbral v avstrijskih, francoskih, britanskih, italijanskih in ameriških arhivih. Najpomembnejši vir, ki ga je vključil v raziskave, je Hausov dnevnik, pisan sicer v stari stenografski pisavi (t.i. »gabelsberščini«). Halpern velja za vrhunskega strokovnjaka za pomorsko vojaško zgodovino (napisal je veliko število knjig na to temo), kar je dokazal tudi s Hausovo biografijo, ki jo med drugim odlikujeta tudi odlična analiza strukture avstro-ogrške vojne mornarice in natančen prikaz njenih operacij na morju pred in med prvo svetovno vojno.

Anton Haus se je rodil v Tolminu 13. junija 1851. V Ljubljani je z odličnim uspehom končal gimnazijo. Izhajal je sicer iz nemške družine, vendar je večino mladosti preživel tudi v stiku s slovenskim svetom, zato lahko sklepamo, da mu znanje slovenščine ni bilo tuje. Tudi Halpern piše, da je Haus poleg nemškega jezika govoril še slovensko, obvladal naj bi tudi nekaj malega italijansčine, francoščine, angleščine in hrvaščine, ki je bila v mornarici skoraj nujnost. Mornariško kariero je začel leta 1869. Spočetka je bilo njegovo napredovanje dokaj počasno, hitreje se je po družbeni lestvici začel vzpenjati šele v osemdesetih letih 19. stoletja, ko je postal predavatelj oceanografije na reški mornariški akademiji. V devetdesetih letih je kot kapitan obplul domala ves svet, leta 1901 pa je kot poveljnik križarke »Maria Theresia« sodeloval v mednarodnih silah, ki so zadušile boksarsko vstajo na Kitajskem. 1907 je bil član avstro-ogrske delegacije na mirovni konferenci v Den Haagu. Vrhunec njegove kariere pomeni imenovanje za poveljnika avstro-ogrske mornarice leta 1913. Na tem mestu je pričakal tudi prvo svetovno vojno, med katero je bil kot prvi in zadnji v zgodovini avstro-ogrske mornarice povišan v »velikega admirala«.

Odlika Halpernovе monografije je v tem, da ne gre za suhoparen prikaz Hausovega vzpona v vojaški hierarhiji stare Avstrije, ampak nam podrobno predstavlja tudi njegov način razmišljanja. Na podlagi zanimivih citatov iz dnevnika se nam kaže Haus z vsemi svojimi vrlinami in slabostmi. Halpern ga tako opisuje kot »intelektualnega admirala«, ki je izstopal s svojim cinizmom in sarkazmom. Do podrejenih častnikov je bil izredno strog in je avtoritativno kaznoval vsako njihovo napako. Čeprav je navzven vzbujal videz samozavestnega in »železnega« poveljnika, je večkrat zapadal v depresijo, hkrati pa je bil tudi neozdravljiv hipohonder. Temačne misli je preganjal z igranjem na klavir, ki je bil vseskozi sestavni del interierja njegove ladijske kabine. Čeprav je znal biti v družbi briljanten sogovornik, potikanje po salonih ni bilo njegov stil. Večino večerov je preživil sam, na ladji zatopljen v delo, ločen od žene in otrok, ki so domovali na kopnem. Z ostalimi mornariškimi častniki je pogosto prihajal v konflikte. To in pa dejstvo, da ni nikoli kazal kakšnega posebnega respekta do aristokracije, ki je predstavljala v habsburški monarhiji elito, bi lahko negativno vplivalo na njegov vzpon po družbeni lestvici. Toda imel je srečo, da ga je že kmalu opazil prestolonaslednik Franc Ferdinand, katerega posebna ljubezen je bila ravno mornarica. V knjigi citirani Hausovi dnevniški zapiski kažejo, da je bilo njuno sodelovanje zelo korektno, čeprav ga je motilo pogosto vmešavanje prestolonaslednikove vojaške pisarne v projekt izgradnje flote.

Tudi zahvaljujoč vplivu Hausovega protektorja Franca Ferdinanda je prišlo v letih pred prvo svetovno vojno do posodobitve avstro-ogrske mornarice, ki je zlasti s tremi modernimi ladjami tipa »dreadnought« postala respektabilna pomorska sila. Velika Britanija in Francija sta imeli v Sredozemlju sicer še vedno močnejši floti, toda avstro-ogrska je že začela loviti ravnotežje z italijansko. Ker sta bili Italija in Avstro-Ogrska skupaj z Nemčijo v trozvezi, so vojaški vrhovi teh držav sklenili dogovor, da bi v primeru vojne z antanto, kot ugotavlja Halpern, skupno vrhovno poveljstvo prevzel Haus. Toda slednjemu ni bilo usojeno, da bi poveljeval tako močni floti, ki bi lahko ogrozila britansko-francoski primat v Sredozemlju. To mu je preprečilo italijansko izdajstvo med prvo svetovno vojno.

Avstro-ogrska flota je torej med svetovno vojno ostala edina pomorska sila v Sredozemlju, ki je predstavljala resno grožnjo za antantno ladjevje, če seveda izvzamemo nekaj udarnih nemških podmornic. Čeprav je bil večkrat izzvan, se Haus ni pustil speljati v odločilno bitko na vse ali nič s francosko sredozemsko floto, ampak je zadrževal glavino ladjevja v pristanišču. Nemški zavezniki so sicer sprva obsojali Hausovo pasivnost, vendar iz Halpernovih ugotovitev izhaja, da je bila v danih razmerah takšna strategija pravilno izbrana. Haus se je namreč zavedal, da bi mu tudi morebitna zmaga proti francoski sredozemski floti ne prinesla prevlade v Sredozemlju, ampak bi zgolj povzročila za spopad takšnih razsežnosti neizogibne materialne izgube, ki bi za dlje časa onesposobile avstro-ogrsko floto. Oslabljeno ladjevje, ki bi bilo v tem primeru še vedno soočeno z nevarnostjo spopada z italijanskim in britanskim, ne bi moglo več ščititi jadranske obale monarhije. Da pa Hausova strategija ni bila posledica morebitne pretirane previdnosti, da ne rečemo bojzljivosti, je nedvoumno dokazal ob vstopu Italije v vojno. 24. maja 1915 se je odpravil s celotno floto na drzno »kazensko ekspedicijo« proti verolomni Italiji in napadel vojaške cilje vzdolž njene celotne jadranske obale. Da je res pripravljen tvegati, je pokazal tudi s tem, da je brezpogojno podprl zahtevo nemških zaveznikov po »neomejeni podmorniški vojni« proti antanti, pa čeprav je temu nasprotoval domala ves avstro-ogrski politični vrh.

Kot ugotavlja Halpern, je Haus za razliko od v pomorskih spopadih prekaljenega Tegetthoffa končal svojo življenjsko pot, ne da bi lahko vsaj enkrat potrdil svoje vrhunsko znanje in sposobnosti v klasični bitki s kakšnim od sovražnih ladjevij. Veliki admiral je umrl še pred koncem prve svetovne vojne, 8. februarja 1917, na poveljniški ladji »Viribus Unitis«. Ne, ni potonil skupaj s svojo ladjo. Vzrok njegove smrti je bila pljučnica, ki si jo je nakopal, ko se je nekaj dni pred tem peljal v neogrevanem vagonu vlaka za Pulo. Nič kaj slavna smrt za poveljnika slavne avstro-ogrske mornarice.

Andrej Rahten

Deutsche Geschichte im Osten Europas. Zwischen Adria und Karawanken. Red. Arnold Suppan. Berlin : Siedler, 1998. 478 strani.¹

Pogled na zgodovino naj ne bi bil obremenjen z nacionalnimi resentimenti in naj bi odprl pot uravnoteženemu prikazovanju. Zaradi tega moramo gledati na »nemško zgodovino« v jugovzhodni srednji Evropi, torej v prostoru »med Jadranom in Karavankami«, med Sočo in Muro, v razvoju približno tisočdvestotih let s štirih različnih vidikov.

Kot prvo je to zgodovina bavarskega in frankovskega plemstva, kmetov, duhovnikov, menihov, obrtnikov, trgovcev, »lokatorjev« in rudarjev, ki so se od srede 9. stoletja dalje priseljevali v doline Drave, Mure in Save. Skupno s Slovani, ki so že živeli na področju današnje Slovenije in severozahodne Hrvaške, so krčili gozdove in gradili domove. Kot zemljiška gospoda so ustanavljali cerkve in samostane, dali so postaviti trge in mesta. Na področju Karantanije in zunaj nje pa so ustvarjali nove politične, pravne in cerkvene organizacijske oblike, iz katerih so se kasneje razvile mejne grofije, grofije in vojvodine, župnije ter samostani in škofije, ki so pripadali od Karla Velikega naprej k frankovski, od cesarja Otona I. pa k rimski državi.

Kot drugo moramo upoštevati vključevanje zgodovine teh Nemcev v avstrijsko zgodovino, odkar so Babenberžani leta 1229 kupili posest na Kranjskem, odkar je češki kralj Otokar II. Přemysl leta 1269 prvič vladal na Kranjskem in odkar so leta 1335 Habsburžani postali deželni knezi vseh štirih vojvodin, Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske.

Lahko govorimo o nekem posebnem razvoju notranjeavstrijskih dežel, ki je na primer v pravni in vojaški organiziranosti trajal vse do leta 1918. K notranjeavstrijskim deželam so že v poznem srednjem veku spadale tudi notranja Istra (1374), Trst (1382), Reka (1466) in Gorica (1500). Zaradi klica na pomoč, ki so ga hrvaški stanovi naslovili na nadvojvodo Ferdinanda I. leta 1522, se je začela vzpostavitev habsburške vojne krajine v severozahodni Hrvaški med Kvarnerjem in spodnjim tokom Drave, ki je obstajala 350 let.

Kot tretje moramo osvetliti skupno življenje in življenje drug ob drugem Nemcev, Slovencev, Italijanov, Hrvatov in Madžarov, stoletja dolg proces vzajemne asimilacije kot tudi različno pogojene migracije. Pri tem je lahko šlo za beg pred Turki, za emigracijo protestantov, krošnjarjenje Kočeverjev, priseljevanje na rudarska in industrijska področja, beg s podeželja v mestne aglomeracije, izselitev v čezmorske dežele, nacionalnopolitično pogojeno odseljevanje po letu 1918, pa tudi za beg in pregon po letu 1945.

Na srečo lahko osvetlimo tudi obdobje skupnega kulturnega razcveta v 13. in 14. stoletju, izoblikovanje deželne zavesti in državnega patriotizma od 16. stoletja dalje, habsburške kulturne simbioze v obdobju baroka in izoblikovanje nacionalnih kultur v 19. stoletju, ki so bile povezane s šolskimi reformami razsvetljenstva in z različnimi jožefinskimi patenti. Revolucija leta 1848 ni uvedla le modernizacije v glavnem fevdalne družbe, ampak tudi nacionalnopolitično razmejitev. Vprašanje je, v kolikšni meri so različne pravice narodov v Cis- in Translajtaniji – v tem primeru v Notranji Avstriji in Hrvaški-Slavoniji – zavirale ali pospeševale nacionalne boje, ki so naraščali od osemdesetih let 19. stoletja. Vsekakor je delovanje novih narodnoobrambnih društev in novih nacionalnih množičnih strank povsem odločujoče doprineslo k radikalizaciji odnosov med habsburškimi narodi.

¹Predstavitve 4. decembra 1998 na zgodovinskem oddelku Filozofske fakultete v Ljubljani.